

дженої в бюджетній сфері тарифної системи. Внесені Верховною Радою України впродовж 2007-2009 рр. зміни до Єдиної тарифної сітки не дозволили досягти мети її запровадження у частині підтримання на постійному рівні оптимальних міжгалузевих та міжпосадових співвідношень в оплаті праці [6].

Істотного підвищення заробітної плати працівників бюджетної сфери не відбулося, оскільки запроваджені нові величини посадових окладів (ставок заробітної плати) на основі Єдиної тарифної сітки базуються на занижених показниках прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати. Враховуючи занижений рівень прожиткового мінімуму та поточний рівень інфляції, рівень заробітної плати в бюджетній сфері не забезпечує виконання нею основної, відтворювальної функції.

Рівень оплати праці спеціалістів бюджетної сфери вищої кваліфікаційної категорії не відповідає критеріям гідної оцінки їх рівня освіти та досвіду. Як і щодо оплати праці державних службовців, так щодо оплати праці працівників на основі ЄТС на сьогодні немає системи встановлення додаткових видів оплати праці (надбавок та доплат) працівникам окремих галузей бюджетної сфери, хоча надбавки і доплати забезпечують індивідуалізацію величин оплати праці з урахуванням тих факторів, які не відображаються в ЄТС. Найгірша ситуація з лікарями, для яких досі не вирішено питання встановлення додаткових видів оплати праці. Нині, наприклад, мінімальний посадовий оклад фахівців закладів охорони здоров'я, які працюють з рентгенівською та іншою складною апаратурою, на 13 % нижчий від посадового окладу такої самої категорії працівників державної ветеринарної служби. При цьому працівникам ветеринарної служби здійснюється виплата надбавки за вислугу років, а лікарям та іншим медичним працівникам, у роботі яких наявність досвіду є однією з найважливіших умов досягнення відповідного рівня кваліфікації, доплата за вислугу років, інші види додаткової оплати праці, встановлені для педагогічних, науково-педагогічних працівників та працівників закладів культури, не передбачені [7].

Висновки. Таким чином, на цей час жодна з діючих систем оплати праці працівників бюджетної сфери не є повністю ефективною. Тобто існує об'єктивна необхідність удосконалення системи заробітної плати працівників цієї категорії. Основним завданням держави в цьому напрямі повинно бути стабільне зростання величини заробітної плати працівників бюджетної сфери з урахуванням інфляції, прийняття нормативно-правових актів, що повинні містити дієві заходи, спрямовані на покращення матеріального становища таких працівників. Політика доходів повинна мати на меті шляхом активізації трудових зусиль населення відродження ключових для розвитку країни галузей: науки, системи освіти, державотворення, охорони здоров'я, промисловості високих технологій тощо, тобто тих галузей, які сьогодні, в період третьої промислової революції, стали фундаментом економічного зростання у всьому світі.

Література

1. Кодекс законів про працю України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi? page=3&nreg=332-08>.

2. Концепція дальшого реформування оплати праці в Україні: затв. Указом Президента України від 25 груд. 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 92.

3. Про упорядкування структури та умов грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу: постанова Кабінету Міністрів України від 7 лип. 2009 р., № 1294.

4. Болотіна Н.Б. Трудове право України : підручник / Н.Б. Болотіна. – Вид. 5-те, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 806 с.

5. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: постанова Кабінету Міністрів України від 30 серп. 2002 р., № 1298.

6. Оплата праці в бюджетній сфері потребує змін: плюси і мінуси Єдиної тарифної сітки.

7. Про інформацію Рахункової палати України щодо результатів аналізу упорядкування умов оплати праці працівників бюджетної сфери на основі Єдиної тарифної сітки: протокол Комітету з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України від 4 березня 2009 р., № 25.

8. Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються: конвенція МОП від 29 квітня 1972 р., № 131 / Ратифікована Законом України № 2997 від 19 жовт. 2005 р.

Васильчак С.В., Жидяк О.Р., Дубина М.П. Влияние оплаты труда на социально-экономический уровень жизни сельского населения

Исследованы особенности существующих систем оплаты труда работников сельского населения. Предложены направления их усовершенствования путем формирования и внедрения Единственной тарифной сетки как единственной системы оплаты труда работников бюджетной сферы на основе законодательно закрепленных принципов, направленных на улучшение материального положения таких работников и усиления стимулирующей роли заработной платы в ключевых для развития страны отраслях.

Ключевые слова: оплата труда, заработная плата, сельское население, бюджетная сфера, Единственная тарифная сетка, стимулирование, рабочая сила.

Vasil'chak S.V., Zhydyak O.R., Dubyna M.P. Influence of payment of labour on the socio-economic level of life of rural population

The features of the existent systems of payment of labour of workers of rural population are investigational. Directions of their improvement are offered by reformation and introduction at life of the Unique tariff net as unique system of payment of labour of workers of budgetary sphere on the basis of the legislatively fastened principles, directed on the improvement of financial position of such workers and strengthening of stimulant roles of ettlings in key for development of country industries.

Keywords: payment of labour, ettlings, rural population, budgetary sphere, Unique tariff net, stimulation, labour force.

УДК 336.772.3

Доц. О.С. Червінська, канд. екон. наук;
студ. І.І. Кутник – НУ "Львівська політехніка"

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто сутність та класифікацію ризиків, що властиві банківській діяльності; визначено основні методи управління кредитним ризиком; запропоновано систему комплексного управління кредитним ризиком комерційного банку та впровадження сучасних систем скорингу.

Ключові слова: кредитний ризик, лімітування, диверсифікація, резервування, скоринг.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні налічується 176 банків, котрі надають різноманітні банківські послуги. В умовах конкуренції функці-

онування будь-якого комерційного банку нерозривно пов'язане з численними ризиками, які супроводжують здійснення ним активних і пасивних операцій. Особливу увагу потрібно приділити кредитному ризику, оскільки його реалізація призводить до погіршення якості активів банківських установ. Зауважимо, що банківська практика управління кредитними ризиками виробила на сьогодні достатньо ефективні методи їх оцінки та мінімізації, проте існує потреба у розробленні комплексної системи їх управління.

Таким чином, головною метою дослідження є розгляд кредитного ризику як основної складової банківського ризику та пошук сучасних науково обґрунтованих заходів його управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти проблеми управління ризиками в банківській діяльності знайшли своє відображення у працях О.В. Пернарківського, В.В. Платонова, Л.О. Примостки, М.А. Рогова, О.І. Задніпровської, М.І. Савлука, О.П. Заруцької, І.А. Бланка, А.М. Мороза, А.А. Пересади, С.М. Павлюка та інших українських та зарубіжних авторів. Проте розроблення цілісного підходу до процесу управління кредитними ризиками вимагає подальшого наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під терміном "ризик" розуміють невизначеність щодо настання певних подій у майбутньому та їх наслідків. У банківській діяльності під ризиком розуміють можливість зазнання фінансових втрат під час здійснення активних та пасивних операцій.

Класифікацію банківських ризиків проводять залежно від покладеної в її основу класифікаційної ознаки. Зокрема їх класифікують залежно від типу комерційного банку, сфери виникнення ризику, методів його розрахунку, розподілу в часі, характеру обліку, методів управління ризиком. З погляду процесу управління, доцільно поділити банківські ризики на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать політичні, правові, соціальні та загально-економічні ризики, що виникають у разі політичної нестабільності, війни, стихійного лиха тощо. Управління такими ризиками надзвичайно складне, а інколи й неможливе.

Внутрішні ризики виникають у процесі безпосередньої діяльності банку. До них відносять ризики за балансовими чи позабалансовими операціями, за активними чи пасивними операціями. Крім цього, внутрішні ризики розділяють на фінансові та функціональні. Фінансові ризики пов'язані з непередбаченими змінами в обсягах, прибутковості, вартості та структурі активів і пасивів.

Функціональні ризики мають відношення до процесу створення будь-якого банківського продукту чи послуги і з ними пов'язана діяльність кожного банку. Функціональні ризики виникають внаслідок неможливості своєчасно й у повному обсязі контролювати фінансово-господарську діяльність, збирати та аналізувати відповідну інформацію. Вони не менш небезпечні, аніж фінансові ризики, але їх важче ідентифікувати та визначити кількісно. Функціональні ризики призводять до фінансових втрат.

Серед ризиків, що виникають безпосередньо під час здійснення пасивних операцій банку, варто виділити депозитний, емісійний та ризик капіталізації. Депозитний ризик відображає ймовірність неповернення депонента всієї чи частини суми депозитних ресурсів унаслідок банкрутства банку або

переведення ресурсів клієнта до іншого банку чи дострокового вилучення депозиту внаслідок погіршення платоспроможності банку чи суб'єктивних мотивів власника депозиту [6].

Основними складниками ризику під час емісії акцій є:

- ризик ліквідності – можливість втрат при реалізації цінних паперів внаслідок зниження планової ціни реалізації акцій або зміни розміру комісійних за реалізацію;
- ризик часу – невдалий вибір часу випуску акцій, затримка в розміщенні та їх погашенні;
- операційний ризик обумовлюється непрофесіоналізмом технічного персоналу, який припускає порушення у технології операцій з цінними паперами.

Ризик капіталізації характеризує ймовірність погіршення якості портфеля цінних паперів, що зумовлює необхідність масштабних списань втрат і призводить до значних збитків. Це може негативно вплинути на капітал банку, викликаючи необхідність його поповнення шляхом випуску цінних паперів. Щодо ризиків, які супроводжують здійснення активних операцій банком, основним серед них є кредитний.

Кредитні операції для комерційного банку – важливий вид діяльності, що приносить основну частину доходу. Вони відображають сутність банківської діяльності та є однією з визначальних функцій банківської установи. Водночас, кредитування характеризується кредитним ризиком, що також є основною загрозою ліквідності та платоспроможності комерційного банку. З огляду на це, звернемо увагу саме на цей різновид ризику.

Кредит – це економічні відносини між юридичними фізичними особами та державою щодо перерозподілу вартості на засадах повернення і зазвичай з виплатою відсотків. Отже, це передусім суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах повернення, строковості, сплати, цільового використання та реального забезпечення.

Кредитний ризик – це ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрати банком основної суми позики і відсотків за нею. Інакше кажучи, це ризик несплати позичальником кредиту основному боргу і відсотків за його користування. Звідси випливає, що кредитний ризик потрібно розуміти як ймовірність, а точніше загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або збільшення витрат унаслідок здійснення певних фінансових операцій [2, с. 278]. Розрізняють зовнішні та внутрішні фактори, які спричиняють виникнення кредитного ризику. Зовнішні чинники пов'язані з діяльністю позичальника, із забезпеченням кредиту, з поручителем, гарантом, страховиком тощо.

Внутрішні фактори залежать від кредитної діяльності банку та відображають його кредитну політику. До них належать: неправильна оцінка ризиків, пов'язаних з позичальником, порушення принципів кредитування, відсутність належного контролю за процесом кредитування, помилки в юридичному оформленні кредитних угод, неефективні дії і шахрайства персоналу тощо [3]. Основними принципами управління ризиками повинні бути виваженість, участь, безперервність, обережність, хеджування.

Процес управління ризиками повинен охоплювати етапи їх ідентифікації, оцінки, контролю та моніторингу. Під методом управління банківським кредитним ризиком розуміють сукупність прийомів і способів впливу на кредитний ризик для досягнення поставлених банком цілей. Основними методами управління ризиком кредитного портфеля, якими користуються вітчизняні банки, є: резервування, лімітування та диверсифікація.

Резерви для покриття втрат від кредитної діяльності створюються для підвищення стабільності та надійності банку, захисту його клієнтів. Порядок їх формування та використання регламентується Національним банком України. Для визначення необхідного розміру резервів банку необхідно прокласифікувати кредитний портфель за рівнем ризику, залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції.

За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: "стандартна", "під контролем", "субстандартна", "сумнівна" чи "безнадійна" [4, с. 67]. Прийняття кредитного забезпечення дає змогу покрити можливі втрати при неповерненні тіла кредиту і відсотків за ним, тому забезпечення повинно відповідати низці вимог, основними з яких є: ліквідність, законність, можливість довгострокового зберігання.

Вартість забезпечення повинна дорівнювати сумі позики. Зазвичай, в ролі забезпечення повернення кредиту банк надає перевагу нерухомості: офісні будівлі, капіталовкладення, виробничі та житлові будівлі, сільськогосподарські угіддя тощо. Лімітування полягає у визначенні максимально допустимих розмірів наданих позик, що дає змогу обмежити ризик. Завдяки цьому банки можуть уникнути значних втрат через концентрацію певного ризику. Встановлення лімітів може проводитись за категоріями позичальників, видами кредитів, географії території тощо. Наприклад, у сучасних умовах комерційному банку вигідніше надавати "дрібні" кредитні продукти. Натомість встановлюються ліміти на іпотечне та автокредитування.

Ліміти визначаються як максимально допустимий розмір позики чи напрямку кредитування і виражаються як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту в грошовому виразі), так і у відносних величинах (коефіцієнти, індекси, нормативи). Важливим є попередньо ідентифікувати основні сфери та фактори ризику, оскільки вони відрізняються для різних банків, окремих країн і регіонів.

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Розглядають три види диверсифікації – галузеву, географічну та портфельну [2, с. 281].

Галузева диверсифікація передбачає розподіл кредитів між клієнтами, які здійснюють діяльність у різних галузях економіки, географічна – між позичальниками, які перебувають у різних областях України. Вадою географічної диверсифікації є те, що вона доступна великим банкам, які мають розгалужену мережу філій та відділень по всій Україні. Портфельна диверсифікація забезпечує розподіл кредитних продуктів між різними категоріями пози-

чальників (великими й середніми компаніями, фізичними особами, урядовими та громадськими організаціями та ін.). Також банки використовують такі методи управління кредитними ризиками, як відстеження критичних показників у розрізі видів ризику, здійснення операцій з похідними фінансовими інструментами, хеджування індивідуальних ризиків тощо.

На сьогодні недостатньо використовувати лише перелічені вище методи. Необхідно сформувати комплексну систему заходів з управління кредитними ризиками, котра передбачатиме формування продуманої політики управління ризиками, чітку регламентацію процесу укладення кредитних угод, розроблення внутрішньої системи лімітів за окремими видами кредитних продуктів, використання ризик-моделей, постійний моніторинг кредитного ризику за допомогою комп'ютерного забезпечення.

Не треба забувати, що ефективним інструментом управління ризиками є сучасні системи кредитного скорингу, орієнтовані на вітчизняні умови. Скоринг – це одна із складових частин процесу прийняття рішення по кредитній операції, під час якої відбувається відсікання неплатоспроможних позичальників з метою недопущення здійснення несвочасних кредитних зобов'язань. Технологія скорингу виникла у 1950-х роках у Сполучених Штатах Америки й отримала значний розвиток протягом 1990-х і початку 2000-х років. На сьогодні різноманітні системи скорингу щільно імplementовані в інтегровані системи ухвалення рішень у кредитно-фінансових установах.

У сучасній зарубіжній банківській практиці за побудови скоринг-систем найчастіше враховуються такі характеристики клієнта: кількість дітей, сімейний стан, дохід, наявність телефону, термін співробітництва з банком. В останні роки скоринг-системи набули поширення і в діяльності вітчизняних банків. Для побудови скорингових моделей застосовують різні класифікаційні методи, зокрема: статистичні методи, що ґрунтуються на дискримінаційному аналізі, лінійне програмування, нейронні мережі, генетичні алгоритми, метод найближчих сусідів та ін. [5].

Залежно від завдань, які має вирішувати скоринг, він буває кількох видів: Application scoring (скоринг заявника) – оцінка кредитоспроможності клієнтів на отримання кредиту, що базується на демографічних характеристиках заявника: вік, стать, професія тощо; Behavioral scoring (поведінковий скоринг) – оцінка вірогідності повернення виданих кредитів, що здійснюється на основі інформації про виконання кредитних зобов'язань клієнтом (стан рахунку, використання кредитної лінії, наявність заборгованості); Collection scoring (скоринг для роботи з простроченою заборгованістю) – оцінка змоги повного або часткового повернення кредиту в разі порушення термінів погашення заборгованості; Fraud scoring (скоринг проти шахраїв) – оцінка ймовірності того, що новий клієнт не є шахраєм; Response scoring (скоринг відгуку) – оцінка реакції споживача (відгук) на спрямування йому пропозиції; Attrition scoring (скоринг втрат) – оцінка ймовірності використання продукту надалі або перехід до іншого постачальника продукту.

У випадку реалізації системи скорингу в Україні традиційно використовують два підходи. Перший – класичний (ретроспективний) скоринг на ос-

нові аналізу історичних даних із застосуванням сучасних математичних методів, коли такий аналіз дає змогу вибрати значущі поля для анкети позичальника й інші показники. Другий – це експертний скоринг, коли, наприклад, фахівець задає правила оцінювання кредитоспроможності, і програма автоматизує цей алгоритм без застосування яких-небудь статистичних методів аналізу історичних даних. Сьогодні саме другий варіант найчастіше використовують не тільки в середніх і малих банках, але і в багатьох великих. Проте за останні роки помітно активізувався попит і на перший варіант, оскільки з'явилися невеликі, але все-таки значущі обсяги кредитних історій на деяких ринках [6].

Застосування скорингу має низку переваг: він дає змогу збільшити кредитний портфель внаслідок зменшення кількості необґрунтованих відмов за кредитними заявками, зменшити рівень неповернень, прискорити процедуру та підвищити точність оцінки позичальника, створити централізовану базу даних позичальників банку, зменшити резерви на можливі втрати за кредитними зобов'язаннями, швидко та якісно проаналізувати динаміку змін кредитного рахунку індивідуального позичальника та портфеля загалом [9].

Комерційному банку необхідно звернути увагу на основні проблеми, які виникають у впровадженні системи скорингу. Зокрема, це необхідність відповідного програмного забезпечення, що зумовлює додаткові витрати; створення інтегрованої інформаційної бази, достатньої для прийняття рішень щодо надання кредитних продуктів тощо. Кредитний спеціаліст, якщо він не працює проводячи оцінку потенційного позичальника, орієнтується на свій досвід, інтуїцію і відповідні внутрішні інструкції банку тощо. Натомість система кредитного скорингу є автоматизованою математичною моделлю, котра не може замінити працівника, а лише стати для нього ефективним інструментом для роботи.

Висновки. На сьогодні в банківському секторі України є можливість застосування різноманітних вітчизняних і зарубіжних систем, методів та заходів управління ризиками. Оскільки основну частину активів комерційних банків займає кредитний портфель, саме на кредитних ризиках варто акцентувати увагу. Невеликі банки в основному користуються методами резервування, лімітування та диверсифікації для мінімізації кредитних ризиків. Натомість великі банки мають змогу впроваджувати новітні системи, на зразок кредитного скорингу.

Застосування систем кредитного скорингу дає змогу своєчасно і послідовно використовувати всі можливості для розвитку і водночас утримувати ризики на оптимальному і керованому рівнях.

Література

1. Гладков О. Иностранная волна / О. Гладков // Гвардия 500, 2006. – С. 46.
2. Дзюблук О.В. Банківські операції : підручник / О.В. Дзюблук, Н.Д. Галапул, Я.І. Чайковський, І.С. Кравчук та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. О.В. Дзюблука. – Тернопіль : Вид-во "Економічна думка", 2009. – 696 с.
3. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : Вид-во ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 86 с.
4. Мілай А.О. Кредитно-розрахункові операції : навч. посібн. / А.О. Мілай. – К. : Вид-во МАУП, 2004. – 204 с.

5. Волик Н.Г. Скоринг як експертний метод оцінювання кредитного ризику комерційного банку при споживчому кредитуванні / Н.Г. Волик // Вісник Запорізького національного університету. – Сер.: Економічні науки. – Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2008. – № 1. – С. 40-44.

6. Юринєць Р.В. Економетрична модель оцінювання кредитного позичальника відповідно до експертної оцінки / Р.В. Юринєць // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.5. – С. 254.

7. Потійко Ю. Теорія і практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. Потійко // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 58-62.

8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л.О. Примостка. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2004. – 468 с.

9. Пищулин А. Система кредитного скоринга как конкурентное преимущество для ритейл-банкинга / А. Пищулин // Финансовый директор. – 2008. – № 8. – С. 72.

10. Чехова І.В. Управління ризиками в банківській діяльності / І.В. Чехова // Держава та регіони. – Сер.: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 6. – С. 312-314.

Червинская О.С., Кутник И.И. Управление рисками в банковской деятельности

Рассмотрена сущность и классификация рисков, присущих банковской деятельности; определены основные методы управления кредитным риском; предложена система комплексного управления кредитным риском коммерческого банка и внедрение современных систем скоринга.

Ключевые слова: кредитный риск, лимитирование, диверсификация, резервирование, скоринг.

Chervinskaya O.S., Kutnyk I.I. Risk management in banking

The article describes the nature and classification of risks in banking, defines the main methods of credit risk management and offers a comprehensive system of credit risk of commercial bank and implementation of newscoring system.

Keywords: credit risk, limitation, diversification, redundancy, scoring.

УДК 332.146.2

Аспір. Г.В. Іванченко – Львівська КА

КЛАСТЕРНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ЕКОНОМІЧНОГО УСТРОЮ РЕГІОНУ

Обґрунтовано необхідність і доцільність розвитку економіки регіону на основі побудови кластерних моделей. Зокрема, проаналізовано можливості, які з'являються внаслідок використання кластерів як форми співпраці підприємств та організацій регіону.

Ключові слова: кластери, кластерні моделі, розвиток економіки регіону.

Вступ. Процеси децентралізації та надання економічної свободи регіонам вимагають застосування новітніх технологій у процесі побудови регіональних економічних систем. Аналіз світового досвіду показує, що одним з ефективних інструментів побудови економіки регіону є застосування кластерних технологій, що дає змогу сформулювати так звані точки зростання та максимально ефективно використовувати наявний у регіоні потенціал. Тому проблема формування кластерних моделей економічного розвитку регіону є актуальною та своєчасною.

Метою дослідження є обґрунтування ефективності та необхідності економічного устрою регіону на основі побудови кластерних моделей розвитку.

Основна частина. Трансформація регіональної економіки у напрямі побудови кластерних моделей розвитку – процес тривалий, складний і різноманітний, що потребує постійної уваги і корекції. Розроблення концепції, що